

Program Spraw Precedensowych rozpoczął działalność w październiku 2004 r. W ramach Programu Fundacja przystępuje lub rozpoczyna strategicznie ważne postępowania sądowe i administracyjne. W ten sposób Fundacja dąży do uzyskania przełomowych, precedensowych wyroków, zmieniających praktykę orzecznictwa lub przepisy prawne w konkretnych kwestiach prawnych budzących poważne wątpliwości z punktu widzenia ochrony praw człowieka.

Program uczestniczył już w wielu niezwykle ważnych sprawach mających miejsce w Polsce (np. sprawa Bożeny Łopackiej przeciwko „Biedronce”). Obecnie Programem jest objętych ok. 40 spraw dotyczących różnych kwestii z zakresu ochrony praw człowieka. Prowadzenie powyższych spraw możliwe jest dzięki współpracy na zasadach pro publico bono z kancelariami prawnymi, prawnikami, ekspertami oraz wolontariuszami

Sprawy objęte Programem są wynikiem starannej selekcji dokonywanej przez Radę Programową, która jest również odpowiedzialna za kontrolę bieżącej działalności Programu. Członkami Rady Programowej są: **prof. Wiktor Osiatyński, prof. Andrzej Rzepliński, prof. Zbigniew**

Hołda, adw. Wojciech Hermeliński, dr Piotr Kładocznny, adw. Zofia Daniszewska-Dek, dr Agnieszka Graff oraz Filip Wejman, LL.M. (Harvard).

Ważną częścią działalności Programu są „opinie przyjaciela sądu” przedstawiane sądom powszechnym, Trybunałowi Konstytucyjnemu oraz Europejskiemu Trybunałowi Praw Człowieka. Składane są one w związku z konkretnymi sprawami prowadzonymi w ramach Programu, jak również całkowicie odrębnie od tych spraw - w celu ustosunkowania się do określonego problemu prawnego.

Adam Bodnar
koordynator Programu Spraw Precedensowych
a.bodnar@hfhr.org.pl

PROGRAM BEZPŁATNEJ POMOCY dla cudzoziemców i uchodźców

W ramach realizacji projektu „Access to Justice - The Equality of Arms In the Judicial Proceedings” prawnicy programu „Bezpłatnej pomocy prawnej dla cudzoziemców i uchodźców” będą brali udział w charakterze przedstawiciela społecznego w postępowaniach sądowych toczących się przed Sądami Administracyjnymi a dotyczących nadania statusu uchodźcy i zgody na pobyt tolerowany. Do końca marca 2006 r. zostanie również wydana ulotka informacyjna dla uchodźców oraz osób, którym polskie władze udzieliły zgody na pobyt tolerowany, oraz osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce.

Projekt przewiduje również udział prawników programu Bezpłatnej pomo-

cy prawnej dla cudzoziemców i uchodźców w procesie legislacyjnym obejmującym przygotowanie i uchwalenie zmian w ustawodawstwie mającym zapewnić m.in. dostęp osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy do pomocy prawnej oraz zmian związanych z implementacją dyrektyw Unii Europejskiej ustanawiających minimalne standardy materialne i proceduralne w sprawach o nadanie statusu uchodźcy. Obecnie w Urzędzie do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców trwają prace nad nowelizacją Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach oraz Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej mającej na celu implementację tych dyrektyw.

W ramach Projektu „Access to Justice - The Equality of Arms In the Judicial Proceedings” powstanie także **Klinika Prawa Uchodźczego i Migracyjnego Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka**, mająca na

celu wykształcenie prawników mogących w przyszłości udzielać fachowych porad prawnym uchodźcom i osobom starającym się o zgodę na pobyt tolerowany. Klinika zacznie działać od 1 marca 2006 r.

Koordinatorzy Kliniki przygotowali już kampanię informacyjną mającą na celu zachęcenie studentów ostatnich lat studiów prawniczych oraz absolwentów prawa do udziału w kursie. Na stronie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka zamieszczona została informacja o Klinice oraz formularz zgłoszeniowy. Informacja o Klinice oraz plakaty informacyjne trafiły również na uczelnie warszawskie, oraz uniwersytety w Krakowie, Gdańsku, Lublinie, Białymstoku, Toruniu, Łodzi.

Bartłomiej Tokarz
koordynator Kliniki
b.tokarz@hfhrpol.waw.pl

Magdalena Kmak

tamanie oraz opracowanie graficzne biuletynu - Helena Csató-Zakrzewska

Program „Access to Justice - the Equality of Arms in the Judicial Proceedings” jest finansowany ze środków Komisji Europejskiej

HR HELSIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

ul. Zgoda 11, 00-018 Warszawa

tel.: +48 22 828 10 08; +48 22 828 69 96; +48 22 556 44 40

faks: +48 22 556 44 50

<http://www.hfhrpol.waw.pl> e-mail: hfhr@hfhrpol.waw.pl

Helsińska Fundacja Praw Człowieka ponosi wyłączną odpowiedzialność za treść publikacji i jej wykorzystanie, jak również realizację programu Access to justice - equality of arms in the judicial proceedings

Konta bankowe:

PKO BP S.A. I O/Centrum

58 1020 1013 0000 0502 0002 9165

Bank Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych S.A. III Oddz. w Warszawie

63 1370 1037 0000 1701 4020 9000

§ w interesie publicznym

biuletyn informacyjny Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

1/2006

Szanowni Państwo

Oddajemy w Państwa ręce pierwszy numer naszego biuletynu informacyjnego „W interesie publicznym” poświęconego realizacji przez Helsińską Fundację Praw Człowieka projektu „Access to justice - Equality of arms in

the judicial proceeding”. Biuletyn będzie ukazywał się co miesiąc. Pragniemy z nim dotrzeć do tych wszystkich, którzy z różnych względów interesują się prawami człowieka. Znajdziecie w nim Państwo informacje zarówno o działalności Fundacji i organizacji, z którymi współpracuje, jak również o ważniejszych (z punktu widzenia realizowanego projektu) wydarzeniach, precedensowych procesach i orzeczeniach

sądowych. Mamy nadzieję, że nasz biuletyn będzie dla Państwa źródłem wiedzy przydatnej tak w Państwa pracy jak i poza nią. Biuletyn będzie dostępny także w wersji elektronicznej na naszej stronie internetowej (www.hfhr-pol.waw.pl), gdzie znajdziecie Państwo także informacje o innych programach realizowanych przez Helsińską Fundację Praw Człowieka.

Paweł Witan

Access to justice - Equality of arms in the judicial proceeding główne założenia i cele programu.

W styczniu 2006 r. Helsińska Fundacja Praw Człowieka rozpoczęła realizację (finansowaną przez Komisję Europejską) projektu **Equality of arms in the judicial proceeding**. Głównym celem tego projektu jest zapewnienie faktycznej równości stron w postępowaniu sądowym i ochrona praw strony słabszej w postępowaniu przed organami administracji. Z naszych doświadczeń wynika bowiem, że w Polsce rzeczywista równość stron w postępowaniu sądowym nie jest zagwarantowana.

W wyniku głębokiej reformy postępowania cywilnego, która weszła w życie w lutym 2005 r. sędziowie nie mają już obowiązku udzielania informacji prawnej stronie działającej bez fachowego pełnomocnika. Tymczasem strona, której nie stać na pełnomocnika z wyboru, a która jednocześnie nie spełnia kryteriów do przyznania jej pełnomocnika z urzędu, występując przed sądem bez pomocy prawnej często nie potrafi skutecznie korzystać ze swych uprawnień procesowych. Jeśli do tego dodamy wysokie wymagania, jakie sądy stawiają przed osobami występującymi o pełnomocnika z urzędu, można uznać, że w praktyce równość stron została w wielu przypadkach wyeliminowana na rzecz pełnej kontrydiktoryjności procesu.

Z naszych doświadczeń wynika również, że brak faktycznej równości w postępowaniu przed sądami szczególnie widoczny jest w odniesieniu do grup z różnych względów znajdujących się w gorszej sytuacji niż reszta społeczeństwa. Grupami takimi są zwłaszcza cudzoziemcy starający się o nadanie statusu uchodźcy i osoby skazane, w szczególności więźniowie.

Osoby ubiegające się o nadanie im statusu uchodźcy to grupa szczególna. W zdecydowanej większości są to osoby znajdujące się w złej sytuacji materialnej, często nie władające nawet w podstawowym stopniu językiem polskim, nie posiadające praktycznie żadnej wiedzy o polskim systemie prawnym i przepisach regulujących ich sytuację. Jednocześnie nie mają one dostępu do bezpłatnej pomocy prawnej. W całej Polsce jest bowiem zaledwie kilkunastu prawników udzielających pomocy prawnej cudzoziemcom i uchodźcom, podczas gdy w 2004 r. o status uchodźcy ubiegało się ok. 8 tysięcy osób. W praktyce więc osoby ubiegające się o status uchodźcy często są bezradne w postępowaniu przed sądami czy też organami administracji.

Zasada równości stron w postępowaniu przed sądem praktycznie nie funkcjonuje też w odniesieniu do skazanych. Osoby ubiegające się na przykład o warunkowe przedterminowe zwolnienie, przerwę w odbywaniu kary pozbawienia wolności czy o odroczenie wykonania tej kary, nie mogą w zasadzie liczyć na pomoc pełnomocników z urzędu, a często nie stać ich na pełnomocników z wyboru. Specyfika tych postępowań i kiepskie warunki mate-

rialne, w jakich znajdują się najczęściej osoby pozbawione wolności powoduje, że niewielu adwokatów chce w ogóle występować w takich sprawach. Nie znając w pełni przepisów gwarantujących określone uprawnienia, osoby skazane nie mogą skutecznie reprezentować swoich interesów.

Projekt **Equality of arms in the judicial proceeding** ma przyczynić się do zmiany takiego stanu rzeczy. Przewiduje on podjęcie szeregu działań (m.in. w ramach programów takich jak: **Klinika 42, litygacja strategiczna, courtwatch, bezpłatne poradnictwo w sprawach cywilnych**) które zmierzają do zapewnienia rzeczywistej równości stron postępowania sądowego. Stan ten zamierzamy osiągnąć m.in. poprzez budowę efektywnego systemu pomocy dla cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy, zapewnienie fachowej pomocy osobom skazanym, czy też zagwarantowanie dostępu do pomocy prawnej dla osób, których nie stać na fachowego pełnomocnika w postępowaniu cywilnym.

Dyrektorem projektu jest **prof. Andrzej Rzepliński**, sekretarz Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.

Prof. Andrzej Rzepliński - dyrektor projektu Equality of arms in the judicial proceeding

Praktycznie od początku istnienia Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka przyglądaliśmy się merytorycznej pracy sądów w konkretnych sprawach zgłoszonych do Fundacji (od 1993 w ramach programu Działania Prawne w Interesie Publicznym zajmujemy się indywidualnymi sprawami dotyczącymi naruszeń praw człowieka i m.in. obserwujemy rozprawy sądowe). Nasze doświadczenia i spostrzeżenia z tych obserwacji nasunęły pomysł obserwowania tego jak pracują polskie sądy, w sposób bardziej zorganizowany i systemowy. Tak powstał pomysł na program **Courtwatch – Obserwator Sądu**.

Programy monitorujące pracę sądów działają w wielu krajach na świecie, m.in. w Armenii, Chile, Indonezji, na Litwie, w Mołdawii i Peru. W Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w Polsce program Courtwatch – Obserwator Sądu rozpoczął swoją działalność w październiku 2004 roku.

Celem programu jest obserwowanie sposobu w jaki funkcjonują polskie sądy. Obserwujemy zachowania sędziów w salach sądowych i zachowania urzędników w sekretariatach, przy okazji przyglądamy się samym salom, sekretariatom, korytarzom, toaletom, szatniom i gmachom sądów. Nie przyglądamy się, więc rozprawom konkretnych klientów Fundacji. Nikt z uczestników obserwowanych rozpraw sądowych nie jest naszym klientem. Nie badamy prawidłowości merytorycznych rozstrzygnięć w tych sprawach. Obserwujemy wyłącznie sposób w jaki sądy sądzą i jak organizują swoją pracę. Monitorujemy, na ile poszczególne sądy i sędziowie zapewniają swoim klientom realizację prawa do rzetelnego procesu sądowego, wyrażonego w art. 45.1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpoznania sprawy bez uzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”, oraz w art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Z powyższych przepisów wynika bowiem nasze prawo, ale też i obowiązek do przyglądania się nie tylko temu czy sędziowie w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej wydają wyroki mądre, sprawiedliwe i słuszne, ale też temu w jaki sposób sądy pracują.

Szczególnie interesują nas takie aspekty jak dostępność do sądu, odpowiednia kultura rozpraw, praktyczna jawność rozpraw, dbałość o wykonywanie prawomocnych orzeczeń oraz jakość ob-

sługi interesantów przez urzędników i innych pracowników sądowych. Przyglądamy się zatem sądom od strony behawioralnej i formalnej, badając czy sąd jest przygotowany do sprawowania swojej funkcji.

Obserwujemy więc sądy wyłącznie od strony funkcjonalnej.

Celem programu jest również pokazać jak można w praktyce interesować się funkcjonowaniem sądów. Chcemy pokazać, że można i trzeba to robić, że każdy obywatel może korzystać z zasady jawności postępowania sądowego.

Celem jest pobudzenie inicjatyw lokalnych do obserwowania miejscowych sądów, wzbudzenie w nich zainteresowania sposobem pracy ich sądu, w którym być może kiedyś będą musieli załatwić własną sprawę, jak również podniesienie kultury orzekania poprzez pokazanie sędziom, że w sali rozpraw nie tylko w medialnie głośnych sprawach może pojawić się ktoś, kto nie jest zainteresowany wynikiem sprawy a jedynie chce patrzeć sędziom na ręce, że interesuje się ich pracą.

Chcemy naszym przykładem zachęcać lokalnie działające organizacje pozarządowe do pójścia naszym śladem i obserwowania sędziów i sądów wg naszego pomysłu lub żeby po prostu przejmowały ideę przyglądania się pracy sądów.

W wyniku obserwacji tworzony jest „zapis jednego dnia pracy sądu”. Obserwator spędza bowiem w sądzie cały dzień. Jego badanie rozpoczyna się w momencie przekroczenia progu sądu, gdzie sprawdza czy każdy obywatel ma swobodny dostęp do sądu, postrzegany zarówno jako możliwość korzystania z zasady jawności postępowania sądowego – czyli przyglądaniu się temu jak sądy sądzą oraz dostępu do rozstrzygnięcia przez sąd własnej sprawy, jak i w znaczeniu dosłownym czyli np. przystosowaniu gmachu sądu dla osób niepełnosprawnych.

Kolejnym obserwowanym przez nas obszarem jest to, w jaki sposób sąd jest zorganizowany. Sprawdzamy czy jest „przyjazny” dla interesantów, czy jest czytelna informacja o tym, gdzie można załatwić swoją sprawę. Rejestrujemy też, czy jest czysto i porządknie, czy wygląd sądu odzwierciedla jego funkcję i autorytet.

W drugiej fazie obserwacji, obserwator według określonego klucza, wybiera sędziego (sposób wyboru sędziego został opracowany w celu maksymalnego zobiektywizowania naszych relacji), który tego dnia ma sesję i przez cały dzień obserwuje jego prace, czyli uczestniczy we wszystkich rozpatrywanych przez niego tego dnia sprawach. Obserwator jest pu-

blicznością rozprawy, najbardziej obiektywną, ponieważ sprawa jego nie dotyczy, a także nie interesuje się merytoryczną stroną sądowych sporów. W ramach obserwacji przygląda się kulturze sądownia, czyli temu jak sędziowie sądzą, czy są „gospodarzami” rozpraw i panują nad tym co dzieje się na sali oraz jak organizują sobie pracę. Obserwuje zarówno sędziów, prokuratorów, adwokatów jak i ławników pod kątem znajomości stanów faktycznych spraw i zawartości akt sądowych, przygotowania do rozprawy jak i stopnia zainteresowania jej przebiegiem. Zwraca uwagę na to, czy sprawy rozpoczynają się punktualnie i odbywają zgodnie z przyjętym na wokandzie harmonogramem. Rejestruje również to, czy sędzia dba o „równość broni” stron procesowych, czy informuje strony o ich prawach, czy pozwala się im swobodnie wypowiedzieć. Obserwator przygląda się zatem formalnej stronie prowadzonych spraw.

Podczas obserwacji prowadzonych w ramach programu Courtwatch zwracamy uwagę zarówno na negatywne jak i pozytywne aspekty pracy sądów i zachowań sędziów oraz urzędników sądowych. W sposób szczególny zwracamy uwagę na rzeczy, które można czasem w prosty sposób poprawić, tak aby sądy lepiej funkcjonowały.

Przedmiotem naszych obserwacji są wszystkie rodzaje spraw, zarówno więc cywilne jak i karne, administracyjne, rodzinne, pracy, rejestrowe, gospodarcze i wykonawcze. Obserwujemy je w sądach wszystkich szczebli i rodzajów – od sądów rejonowych poprzez okręgowe, apelacyjne oraz Sąd Najwyższy; sądy administracyjne oraz wojskowe w całej Polsce.

Naszymi obserwatorami są przede wszystkim absolwenci Szkoły Praw Człowieka działającej w Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Drugą grupą są studenci uczelni warszawskich, współpracujący w klinikach prawa prowadzonych przez Fundację.

Przyszli obserwatorzy przechodzą szkolenie o technice prowadzenia obserwacji sądów.

Do końca 2005 roku udało nam się przeprowadzić blisko 100 obserwacji, z których zostały sporządzone relacje. W ramach projektu Equality of arms in the judicial proceeding zaplanowaliśmy przeprowadzenie w 2006 r. 150 takich obserwacji.

Maria Ejchart

koordynator programu Courtwatch
m.ejchart@hfhropol.waw.pl

§ KLINIKA 42

Klinika 42 jest klasyczną kliniką prawa skupiającą studentów prawa i resocjalizacji. Wyróżnia się jednak celem jaki został jej wyznaczony, a mianowicie studenci oprócz pogłębiania wiedzy z zakresu prawa karnego wykonawczego oraz udzielania porad osobom osadzonym w jednostkach penitencjarnych mają za zadanie wcielać się w rolę przedstawiciela społecznego osoby skazanej i reprezentować ją przed sądem penitencjarnym, organami państwowymi i innymi instytucjami. Instytucję takiego

KOMPLEKSOWE PORADNICTWO W SPRAWACH CYWILNYCH

W ramach tego programu koncentrować się będziemy przede wszystkim na poradnictwie i doradztwie prawnym w sprawach, w których obywatel poniósł szkodę z powodu działań szeroko rozumianych organów państwa i funkcjonariuszy państwowych.

Nasz program skierowany jest zarówno do osób, które z powodu braku wiedzy

Polska Sekcja Międzynarodowej Komisji Prawników

Udział **PS MKP**, jako realizacji projektu **Access to Justice** w 2006 roku obejmuje dwa obszary działalności.

Pierwszym z nich jest przeprowadzenie kolejnej – czwartej – edycji Konkursu o Tytuł Honorowy „Sędzia Europejski”. Ideą przewodnią Konkursu jest promowanie wysokiej jakości orzecznictwa sądów polskich poprzez zachęcanie sędziów, aby w wyrokach odwoływali się do obowiązujących standardów europejskich – przede wszystkim tych dotyczących praw i wolności człowieka.

Tytuł Honorowy „Sędzia Europejski” wyraża najwyższe uznanie dla autorów wyróżnionych uzasadnień do orzeczeń. W skład kapituły konkursu wchodzi członkowie Zarządu Głównego Polskiej Sekcji MKP, wybitni prawnicy, którzy w swojej codziennej pracy realizują ideę praw człowieka. Przewodniczącym jury jest od pierw-

przedstawiciela przewiduje art. 42 kodeksu karnego wykonawczego.

Studenci w ramach Kliniki zajmować się będą sprawami dotyczącymi:

1. odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności,
2. zmiany typu zakładu karnego,
3. udzielania przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności,
4. przepustek,
5. skarg do sądu na legalność wymierzenia kary dyscyplinarnej lub osadzenia w celu zabezpieczającej,
6. zakwalifikowania do kategorii osadzonego niebezpiecznego,
7. warunkowego przedterminowego zwolnienia, w tym procedur przygotowywania się skazanego do życia po zwolnieniu,
8. udzielania skazanemu pomocy prawnej w załatwianiu spraw administracyjnych,

prawniczej nie potrafią sobie poradzić z sporządzeniem stosownych pism procesowych nawet w nieskomplikowanych stanach prawnych, jak również do osób, których sytuacja prawna wymaga nowego, jeszcze nie sprawdzonego podejścia. Ta druga sytuacja dotyczy przede wszystkim możliwości prawnych, które powstały w wyniku wejścia w życie nowych (lub względnie nowych) aktów prawnych, takich jak ustawa z 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki,

zwłaszcza mieszkaniowych przed opuszczeniem zakładu karnego,

9. innych spraw z zakresu prawa karnego wykonawczego.

Każdy osadzony może zwrócić się do Kliniki listownie, a ponadto studenci dwa razy w miesiącu będą mieli dyżur w dwóch jednostkach penitencjarnych na terenie Warszawy.

Zamierzonym krótkotrwałym celem programu ma być doraźna pomoc prawna udzielana osobom skazanym, zaś rezultatem długotrwałym – przygotowanie, poprzez zapoznanie z instytucją przedstawiciela społecznego, jak również z realiami funkcjonowania polskiej polityki karnej, 12 studentów do pracy w wymiarze sprawiedliwości.

Justyna Lewandowska

ustawy z 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw umyślnych, a znowelizowany art. 417 kc. Priorytetem będą także wnioski o odszkodowanie i zadośćuczynienie za stosowanie aresztu tymczasowego. W ww. problematyce prowadzić będziemy sprawy aż do skargi do Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka łącznie.

dr Piotr Kładoczny
p.kladoczny@hfhropol.waw.pl

więźniowie zwracają się z pytaniami i problemami na piśmie. Każda sprawa, z którą zwracają się zainteresowani jest przez studentów pracujących w programie konsultowana z doświadczonymi prawnikami (praktykami lub pracownikami naukowymi), którzy w tym programie pełnią rolę ekspertów.

Sprawami organizacyjnymi zajmuje się koordynator programu, który rozdzielą listy, czuwa nad prawidłowym tokiem konsultacji, przeprowadza prostą ewaluację, etc.

Planowane są też spotkania grupy studentów z ekspertami pracującymi w programie – mają one przede wszystkim cel edukacyjny, a także mają stwarzać okazję do wymiany uwag i doświadczeń, rozstrzyganie zawiłych kwestii i problemów pojawiających się w listach od klientów. W razie szczególnego zainteresowania studentów jakąś problematyką - na spotkania zapraszani będą eksperci z zakresu rozmaitych dziedzin powiązanych z prawem karnym.

Karolina Więckiewicz